

Modernleşen Türkiye'nin Tarihi

Erik Jan Zürcher

İstanbul, İletişim Yayınları, 2018, 464 Sayfa, ISBN: 978-975-05-2536-0

Kübra Nur KAPÇIK*

Batı literatüründe “Türkiye Tarihçisi” olarak ilk akla gelen isimlerden biri olan Zürcher, Modernleşen Türkiye'nin Tarihi adlı eserinde Osmanlı İmparatorluğunda sıkıntıların başgöstermesi ile devletin bekasını sağlamak amacıyla yapılan reformları, devletin yıkılışı ile birlikte Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş yılları ve Türkiye'nin modernleşme safhalarını ana hatları ile ele almaktadır. Çeviri bir kitap olmasına rağmen anlam kaymalarına yer verilmeden akıcı bir üslupla yazılmıştır. Eser, geniş bir alanı kapsayan Türkiye tarihini kendi içinde yıllara ayırarak bölümler halinde ayrıntılı bir şekilde anlatmaktadır. Kitap; önsöz, dört kısım, kaynakça incelemesi, yaşamöyküleri: Osmanlı ve Türk tarihindeki bazı önemli kişiler ve dizinden meydana gelmektedir.

* Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü Lisans Öğrencisi, kubra.2356@hotmail.com

Eserin 4 ana başlığa ayrılmıştır. Birinci kısım; “Kapitalizm, Emperyalizm ve Modern Devletin Gelişmesi ” başlığı altında 7 ana başlığa ayrılmıştır. Bu başlıklarda ise 18. Yüzyıl Sonunda Osmanlı İmparatorluğu, Gelenek ve Bid’at Arasında: Sultan III. Selim ve “Nizam-ı Cedid” (1789-1807), Sultan II. Mahmut’un İlk Yılları: Merkez, Denetimi Tekrar Ele Geçirmeye Çalışıyor, Sultan II.Mahmut’un Sonraki Yılları: Reformların Başlaması, Tanzimat Dönemi (1839-1871), 1673-1878 Bunalımı ve Sonuçları ve Gerici İstibdat ya da Islahatın Doruğu mu ? Sultan II. Abdülhamid’in Saltanatı dönemlerini ele almaktadır. Bu bölümde Osmanlı’nın modern ulus devletlerinin yönetim mekanizmasıyla karşılaştığında 18.yüzyılda üç bakımdan kesinlikle farklı konumdaydı. İlki, Osmanlının yönetim mekanizmasının çok küçük olması idi. İkincisi, küçük çaplı devlet örgütü, Osmanlının yuttaşları ile birçok şekilde doğrudan meşgul olan modern bir devletin tersine çoğu zaman cemaat temsilcileriyle yani mahalleyi temsil eden mahalle papazı ya da mahalle imamlarıyla loncaları temsil eden lonca başkanlarıyla ikamet eden yabancıları temsil eden konsoloslarla ve aşiretlerini temsil eden şeyhlerle ilgilenmesi anlamına geliyordu. Üçüncüsü ise yasa önünde eşitlik kavramı yoktur. Yasa önünde eşitlik modern ulus devletlerde bile bir gerçeklik değil bir ülküdür ama Osmanlı İmparatorluğu’nda bu bir ülkü dahi sayılmıyordu. Osmanlı son derece büyük modern öncesi devletti ve Fransa’nın 17.yüzyılda geçirdiği ve Avusturya’da II.Joseph, Prusya’da Büyük Frederick veya Rusya’da Büyük Katerina gibi aydınlanmış otokratların 18. Yüzyılda yürürlüğe koydukları merkezileşmeyi yaşamamıştı. Bu da geç 18. Yüzyıl imparatorluğun Avrupalı rakiplerine nazaran zayıflamış durumda olduğu anlamına geliyordu.

III. Selim, Nizam-ı Cedid adıyla reform programını başlattı. Bu program, merkezi devlet örgütünün gücünü hem dış düşmanlara karşı hem de iç düşmanlara karşı artırmayı hedefliyordu. Selim’in 17.Yüzyıl ortasında merkezi otoriteyi yeniden kuran Köprülü vezirlerinin zamanından beri süregelen geleneksel reform teşebbüsleriyle 19. Yüzyıl Tanzimat reformları arasında geçiş döneminin bir şahsiyeti olarak ilginç kılan şey amaçlarına ulaşmak için Avrupa’nın usullerini kabule istekli olması ve saltanatının Avrupa’yla Osmanlı yönetici seçkinler sınıfı arasında iletişim kanallarını açma yoludur.

İkinci kısım; “Türk Tarihinde Jön Türk Dönemi ” başlığı altında 5 ana başlığa ayrılmıştır. Bu başlıklarda ise İkinci Meşrutiyet Dönemi (1912-1918), Bağımsızlık Savaşı, Tek Parti Devletinin Doğuşu (1923-1927), Kemalist Tek Parti Devleti (1925-1945), Demokrasiye Geçiş (1945-1950) dönemlerini ele almaktadır. Bu kısımda Meşrutiyet Dönemi, dönüşü olmayan Balkan Savaşı ve Babiâli baskını, teşkilat-ı mahsusa gibi konuların yanında Osmanlı’nın Cihan Harbine girişini anlatmaktadır. Avusturya veliahdı Arşidük Ferdinand’ın 1914’te Saraybosna’da Sırp milliyetçileri tarafından öldürülmesinin ardından süratle artan uluslararası gerginlik ortamında, Osmanlı’nın İttihatçı hükümeti, bir ittifak imzalamaları için Büyük Güçleri ikna etmeye çalıştı. Sürekli yalnız kalmaktansa herhangi bir ittifakı kabul etmeye esasen hazırdılar. Osmanlı askeri, ekonomik açıdan ciddi bir savaşı götürecektir durumda değildi. 14 Kasım’da resmen cihat ilan edildi. Bunun beraberinde önemli bir mesele olan Ermeni sorunu da meydana gelmiştir. 1912-50 dönemlerinde beri süregelen savaşların

ekonomik açıdan doğurduğu büyük tahribat çoktu. Bir bakıma Türkiye şanslıydı. Osmanlı hükümeti de öteki oyuncular gibi ağır savaş borçlarına girmişti ama Osmanlılar galip olan Amerika Birleşik Devletleri'ne değil yenik olan Almanya'ya borçluydu. Bu borçlar Lozan'da İmparatorluk toprakları üzerinde kurulmuş devletlere pay edildi ve borçların %65'i Türkiye'nin payına düştü. Türkiye son Osmanlı borcunu 1954'te ödeyecekti.

Doğmakta olan yeni Türk devletinin esas niteliği bu sırada henüz oldukça belirsizdi. Saltanat kalkmıştı, ülke sadece meclis başkanını değil bakanları, daha doğrusu vekilleri de doğrudan seçmiş olan Millet Meclisi tarafından yönetilmekteydi. Meclisle halife Abdülmecid Efendi arasındaki anayasal ilişkiler belirsizdi. 1922' de halifelik yalnızca dinsel bir memuriyet olarak düşünülüyordu ancak birçok kişinin halifeyi sırf biçimsel anlamda olsa bile devletin başı olarak görmeye devam etmesi kaçınılmazdı. Ayrıca halife olarak onun yetki alanı Türk devletlerinin sınırlarını aşıyor ve en azından kurumsal olarak bütün Müslüman dünyasını kapsıyordu.

1925'te Takrir-i Sükûn Kanunu'nun ilan edilmesinden itibaren Türkiye'nin yönetim biçimi bir otoriter tek parti yönetimi bir diktatörlüktü. Cumhuriyet Halk Fırkası her bakımdan bir iktidar tekeli kurdu ve 1931'deki parti kongresinde Türkiye'nin siyasal sistemi tek parti sistemi olarak resmen ilan edildi. İkinci Dünya Savaşı sonrasına kadar Türkiye'de hiçbir yasal muhalefet topluluğu faaliyet göstermemiştir. Kitabın kapağında yer alan fotoğrafta ise dönemin ruhunu yansıtmaktadır.

1946 Türkiye'de bir diktatörlükten çok partili demokrasiye barışçı yolla geçişin ve dört yıl sonra iktidarın yine aynı barışçı yolla devredilişin gelişmekte olan ülkeler içerisine benzersiz bir deneyim olduğu söylenir. Her ne kadar Türkiye gerçekten sosyo-ekonomik olarak birçok bakımdan gelişmekte olan bir ülkeyse de, 1876'dan bu yana parlamenter seçim deneyimleri mirasına ve 1908-1913 ve 1923-1925 yılları arasındaki ve 1930'daki çok partili demokrasi mirasına da sahipti. Demokrasi derine kök salmamış olsa da, kolayca sınırlayıp engellese de en başından inşa edilmesini gerektirmeyecek kadar mevcuttu.

Üçüncü kısım "Huzursuz Bir Demokrasi" başlığı altında 2 ana başlığa ayrılmıştır. Bu başlıklarda ise, Demokrat Parti İktidarı (1950-1960), İkinci Türkiye Cumhuriyeti (1960-1980) dönemlerini ele almaktadır.

Son kısım olan dördüncü bölümde ise "Üçüncü Cumhuriyet: 1980'den Bugüne Türkiye" başlığında 3 ana başlığa ayrılmıştır. Bu başlıklarda, Kenan Evren Devleti ve Turgut Özal Ekonomisi, Bunalım Yılları (1994-2002), Adalet ve Kalkınma (2002-2014) dönemlerini ele almaktadır.

Kitabın genel hatları ile değerlendirme yapmak gerekirse müellifin yabancı biri olmasına rağmen Türkiye Tarihini kaleme alırken objektif gözle olaylara yaklaştığını görmekteyiz. Eserde ortaya koyulan hemen hemen tüm iddia ve bilgilerin kaynaklarına yer verilmektedir.